

Niedźwiadek, Rafał

Wyniki nadzorów archeologicznych przy remoncie kamienicy na ul. Złotej nr 3 w Lublinie

Archeologia Polski Środkowowschodniej 5, 155-164

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RAFAŁ NIEDŹWIADEK

WYNIKI NADZORÓW ARCHEOLOGICZNYCH PRZY REMONCIE KAMIENICY NA UL. ŻŁOTEJ NR 3 W LUBLINIE

Od połowy listopada 1997 do końca maja 1999 roku prowadzono nadzór archeologiczny nad pracami ziemnymi związanymi z remontem kamienicy położonej przy ul. Żłotej 3 w Lublinie. Zakres powierzonych badań obejmował przede wszystkim nadzór nad podbijaniem ścian fundamentowych budynku. Dodatkowo prospekcji poddano inne prace prowadzone w tej kamienicy, m.in. wybieranie zasypisk pach sklepień na pierwszym piętrze.

Analiza obiektów i nawarstwień kulturowych pozwoliła wyróżnić dziewięć faz związanych z użytkowaniem terenu ujętego granicami działki przy Żłotej 3. Przed omówieniem kolejnych faz warto zwrócić uwagę na interesujący przebieg stropu lessu calcowego przed frontem kamienicy. Obserwuje się mianowicie jego wyraźny spadek w kierunku zachodnim i północnym, co zdaje się potwierdzać tezę o istnieniu w okresie VIII-X wieku fosy powstałej w wyniku adaptacji naturalnego obniżenia terenu. Fosa biegła zgodnie z łukiem ulic Żłotej, Rynku i Rybnej i oddzielała gród położony w północnej części Wzgórza Staromiejskiego od osady rozlokowanej w południowej części lubelskiej Starówki (por. I. Kutylowska 1985, s. 173-180; A. Rozwałka 1997, s. 35, 54, ryc. 5, 6).

Z pierwszą fazą zagospodarowania terenu pod kamienicą Żłota 3 wiązać należy pierwotny poziom użytkowy. Poziom ten został uchwycony jedynie odcinkowo, zarówno przy frontonie, jak i na tyłach budynku (ryc. 2). Punktowe występowanie tego depozytu należy tłumaczyć zniszczeniami, jakie powstały podczas późniejszych prac niwelacyjnych. W warstwach wiązanych z pierwszą fazą użytkowania omawianego terenu wystąpiły zabytki pradziejowe i wczesnośredniowieczne.

W młodszych fazach wczesnego średniowiecza (ok. XI-XII stulecia) powstały zapewne obiekty o charakterze gospodarczym – różnego kształtu jamy zasobowe, które przecięły pierwotny poziom humusowy (ryc. 1, 2). Okres ich funkcjonowania zaliczymy do drugiej fazy użytkowania terenu w obrębie parceli przy Żłotej 3. Analiza funkcjonalno-przestrzenna ośmiu odsłoniętych obiektów wskazała, że mogą one stanowić relikty piwniczek, w których zapewne przechowywano zboże. Obiektom tym towarzyszyła jakaś zabudowa naziemna, dziś trudna do określenia. W rzucie poziomym dominował kształt owalny. Tylko w jednym wypadku natrafiono na czworoboczny zarys z zaokrąglonymi narożnikami i bardzo różnorodnie ukształtowanym dnem, gdzie

można doszukać się negatywów dołów postępujących. Analogie co do kształtu i powierzchni tego obiektu mogą nasuwać skojarzenie z półziemiankami odsłoniętymi na pobliskim placu rynkowym (I. Chrzanowska 1988, s. 81-85, 89-92; A. i R. Niedźwiadkowie 1998, s. 237). Przypomnijmy, że obiekty odkryte na Rynku pochodzą z doby plemiennej (VIII-X wiek).

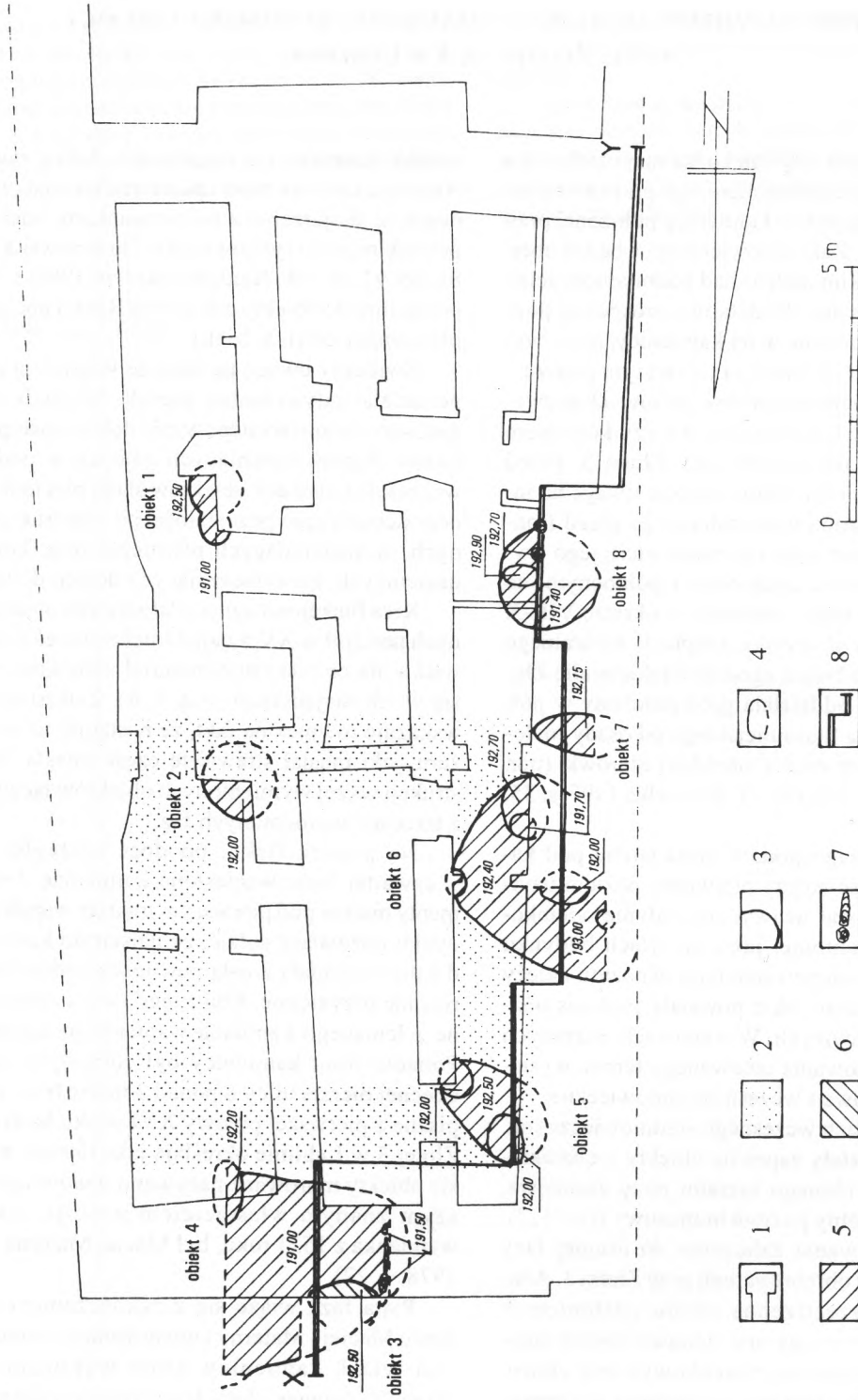
Zwróćmy uwagę na fakt, że właściwie każda z jam posiadała indywidualny kształt. W wielu wypadkach zaobserwowano występowanie dołów postępujących i reliktyw słupów drewnianych wbitych w podłoże calowe, zaś na ściankach obiektów ślady plecionki. Najprawdopodobniej są to pozostałości po konstrukcjach wziemnych, wzmacniających piwniczki oraz konstrukcjach naziemnych, zabezpieczających dostęp do nich.

Kres funkcjonowania odsłoniętych obiektów wziemnych nastąpił w XV, a najpóźniej na przełomie XV i XVI wieku, na co wskazuje materiał zabytkowy znajdujący się w ich zasypiskach (ryc. 3, 4). Zawartość wypełnisk wskazuje również na fakt, że nastąpiło to w wyniku pożaru, jaki musiał strawić tę część miasta. Moment destrukcji wyżej wymienionych obiektów łączyć się będzie z trzecią z wyróżnionych faz.

Na pogorzeliisku, po dość rozległej niwelacji, w czwartej fazie wzniesiono kamienicę. Odkryte fragmenty murów pod pierwszym traktem współczesnego budynku pozwalają sądzić, że najstarsza kamienica na tej działce posiadała z całą pewnością jednotraktowe, murowane przyziemie. Mury tego domu zostały wzniesione z łamanego kamienia wapiennego łączonego gliną. Ponadto front kamienicy był cofnięty w stosunku do obecnej pierzei ulicy o ponad 2 metry (ryc. 1, 2). Źródła pisane z pierwszej połowy XVI wieku budynek przy ul. Żłotej 3 w Lublinie określają jako *domus*, a w tym czasie obiekty murowane nazywano *domus lapidea*. Pierwszym znanym właścicielem posesji, jak wskazuje wzmianka z 1521 roku, był Maciej Materna (E. Szczęch 1978, s. 22).

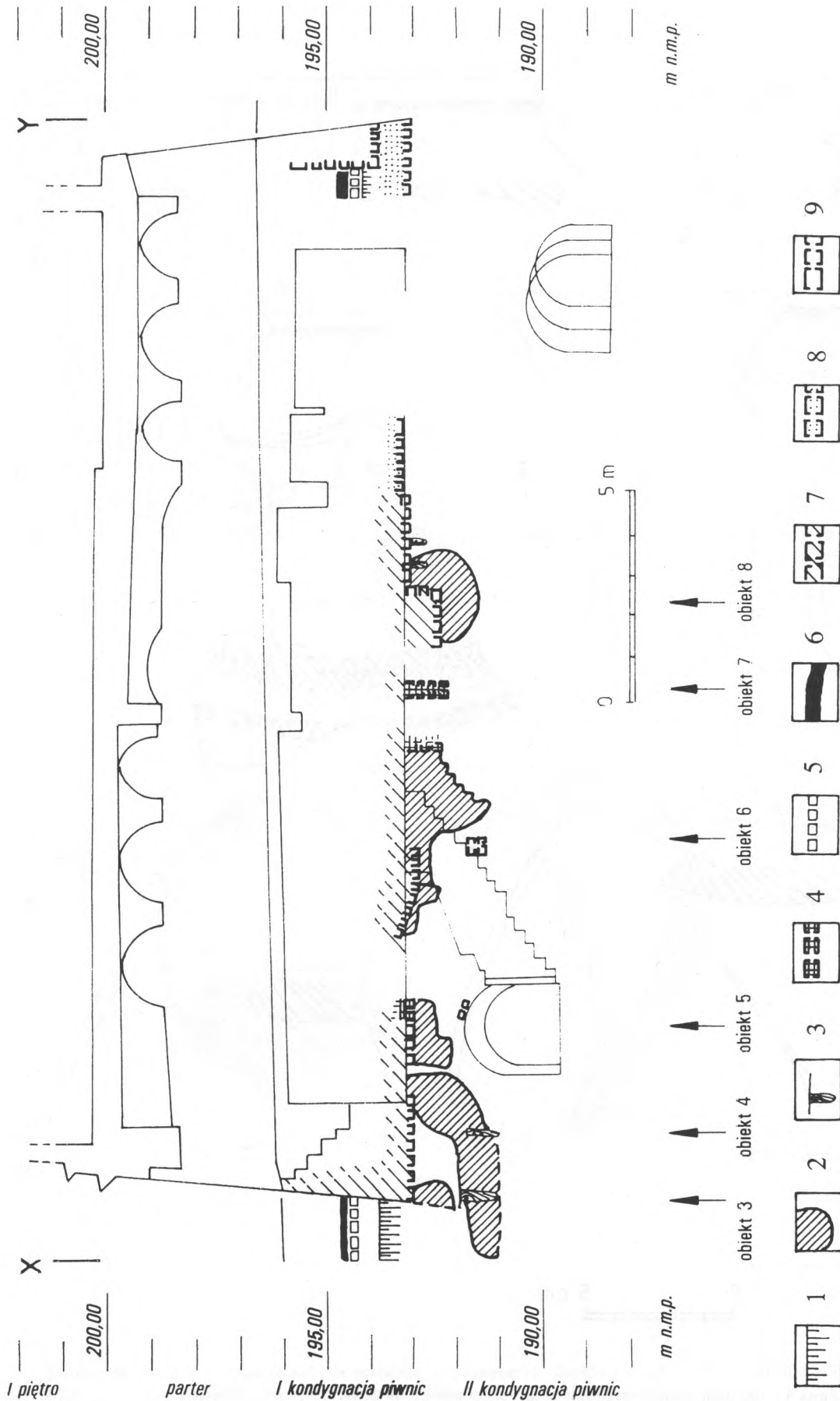
Piąta faza wiąże się z zakończeniem wznoszenia domu Macieja Materny i utwardzeniem terenu przed, jak i na tyłach kamienicy, które wykonano z faszyny i (ryc. 2). Nawierzchnia tego typu była charakterystyczna dla placów i ulic późnośredniowiecznego Lublina.

Stosunkowo niedługo po wzniesieniu najstarszej kamienicy wybuchł pożar, który strawił nie tylko dom Macieja Materny, ale także towarzyszącą mu zabudowę na

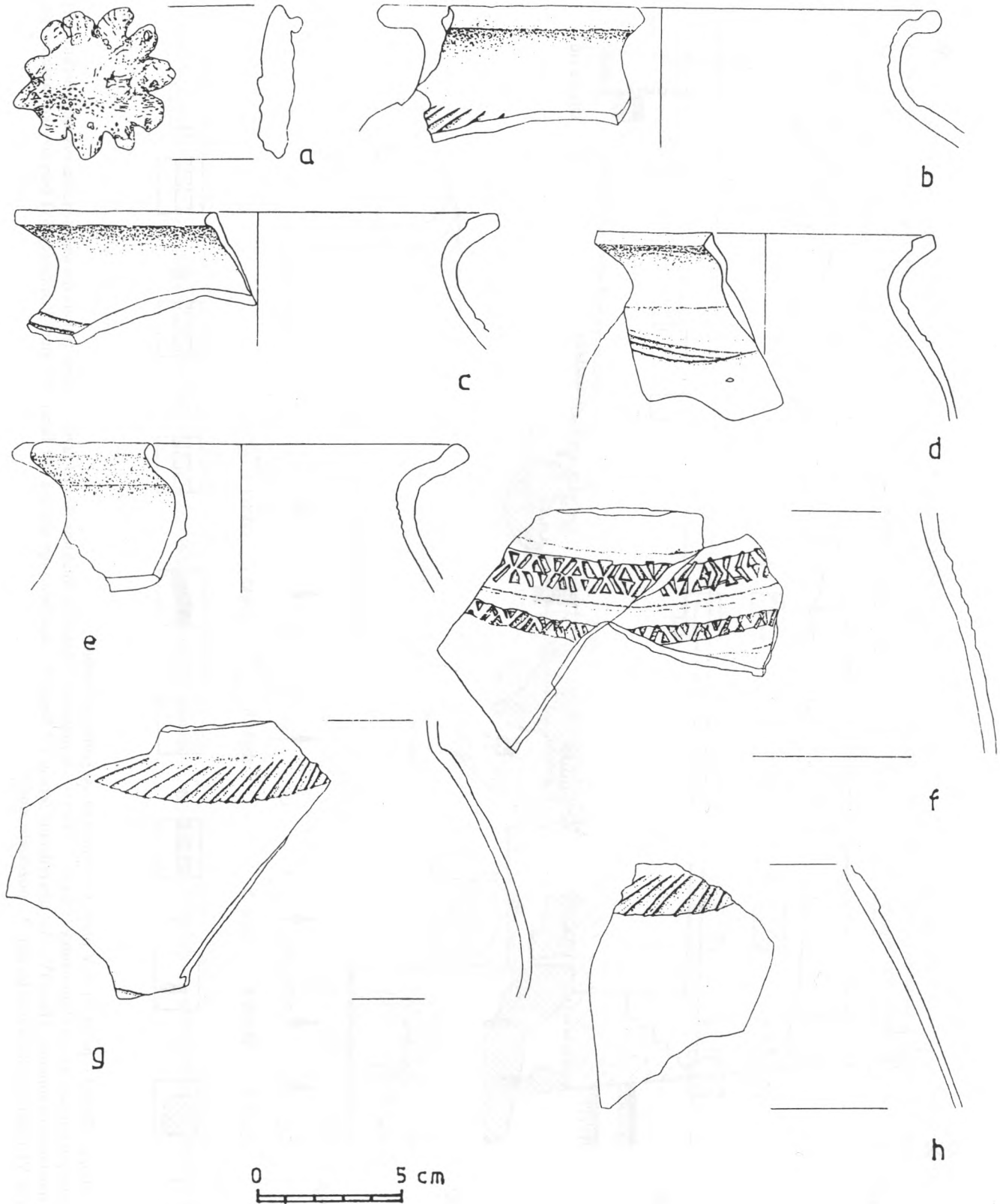
Ryc. 1. Lublin, ul. Złota 3 - zbiórny plan odkrytych obiektów na tle rzutu fundamentów I kondygnacji piwnic.

1 - współczesny zarys murów fundamentowych; 2 - rekonstrukcja najstarszej fazy kamienicy (XV/XVI w.); 3 - zarys wcięć obiektowych w podłoże calcowe; 4 - sposób uformowania dna/stropu obiektów; 5-6 - wypełnienia obiektów; 7 - konstrukcje drewniane towarzyszące obiektom; 8 - linia przekroju X-Y przez kamienicę na osi północ-południe.

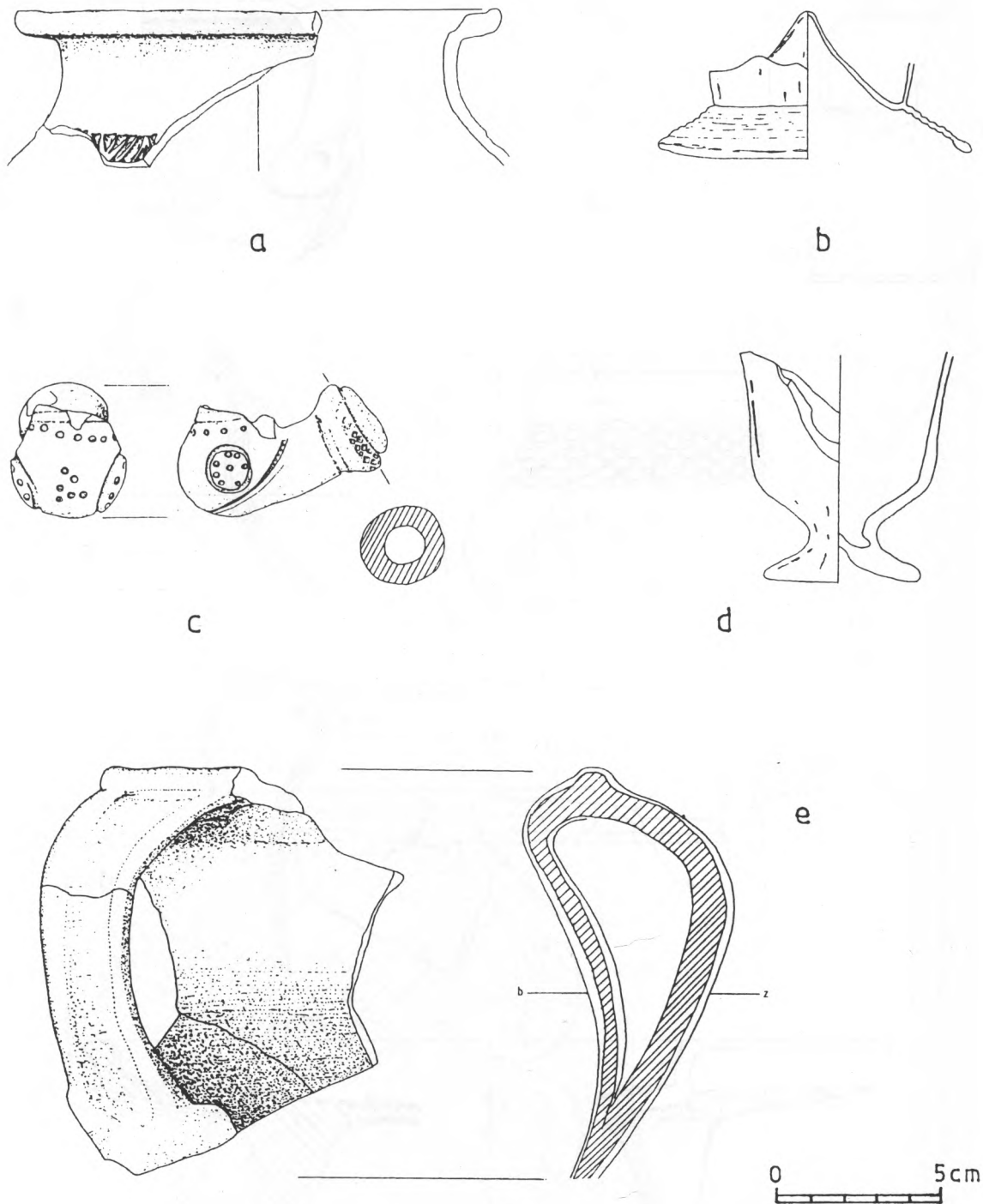

Ryc. 2. Lublin, ul. Żłota 3 – przekrój X-Y przez kamienicę na osi północ-południe.

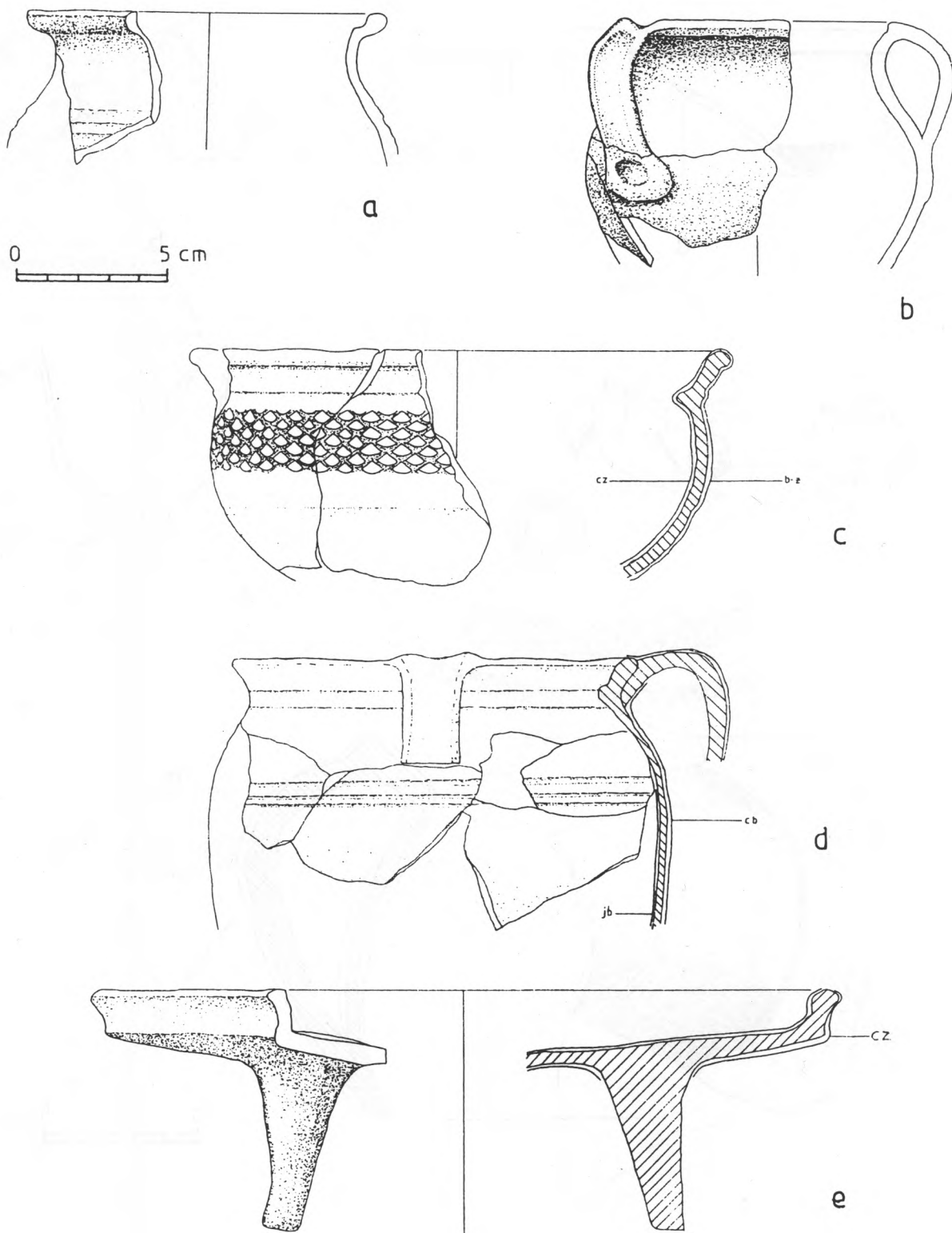
1 – pierwotny poziom użytkowy i humusowy (I faza); 2 – zarysy i wypełniska odkrytych obiektów (II i III faza); 3 – konstrukcje drewniane towarzyszące obiektom (II i III faza); 4 – mury najstarszej kamienicy (faza IV); 5 – utwardzenie terenu (V faza); 6 – warstwa popożarowa (VI faza); 7 – mury kamienicy VII fazy użytkowania terenu; 8 – mury kamienicy w VIII fazie użytkowania terenu; 9 – pozostałe mury.

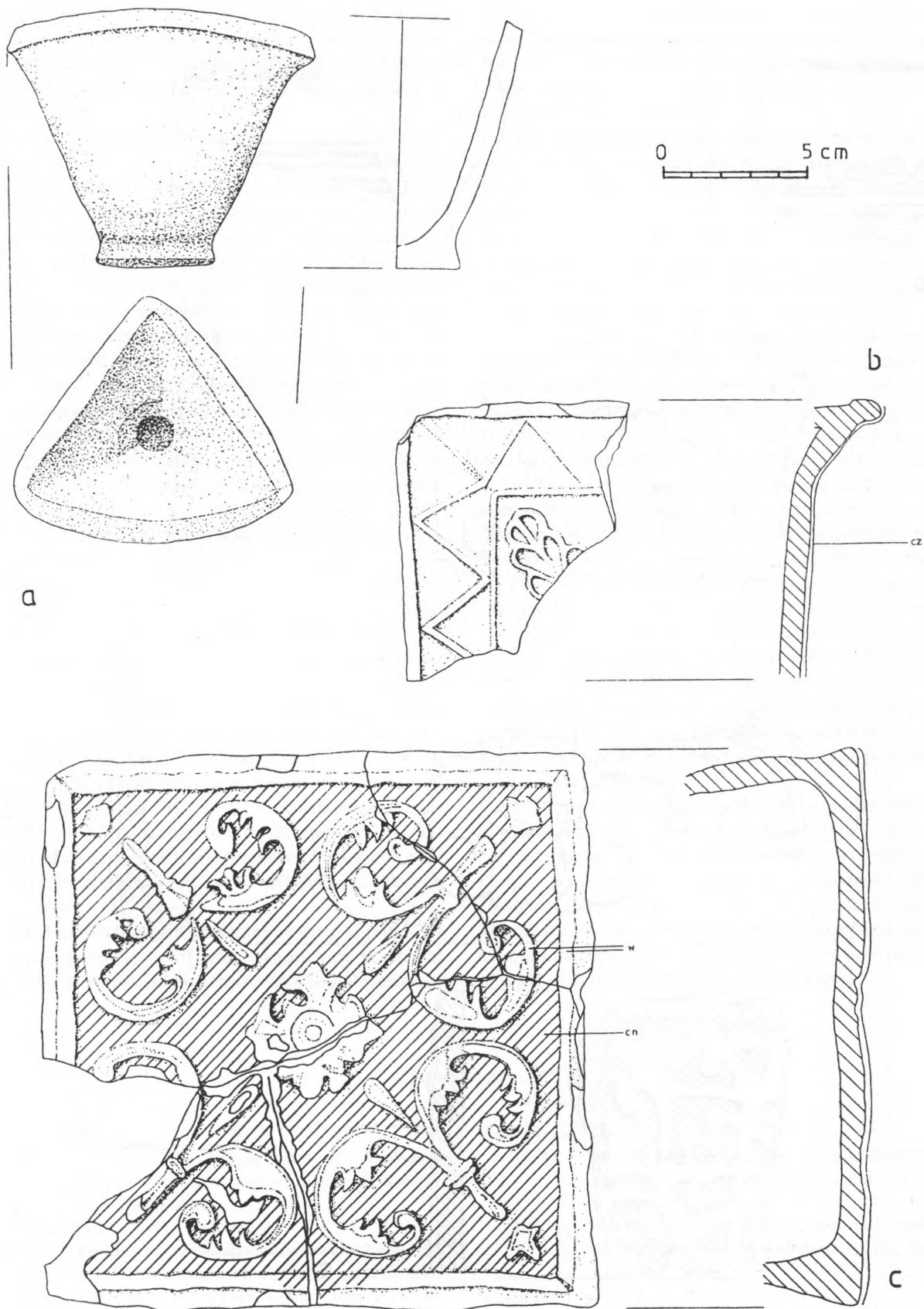
Ryc. 3. Lublin, ul. Złota 3 – wybrane zabytki ruchome z zasypiska obiektu nr 8 (III faza): a-h – XV w.

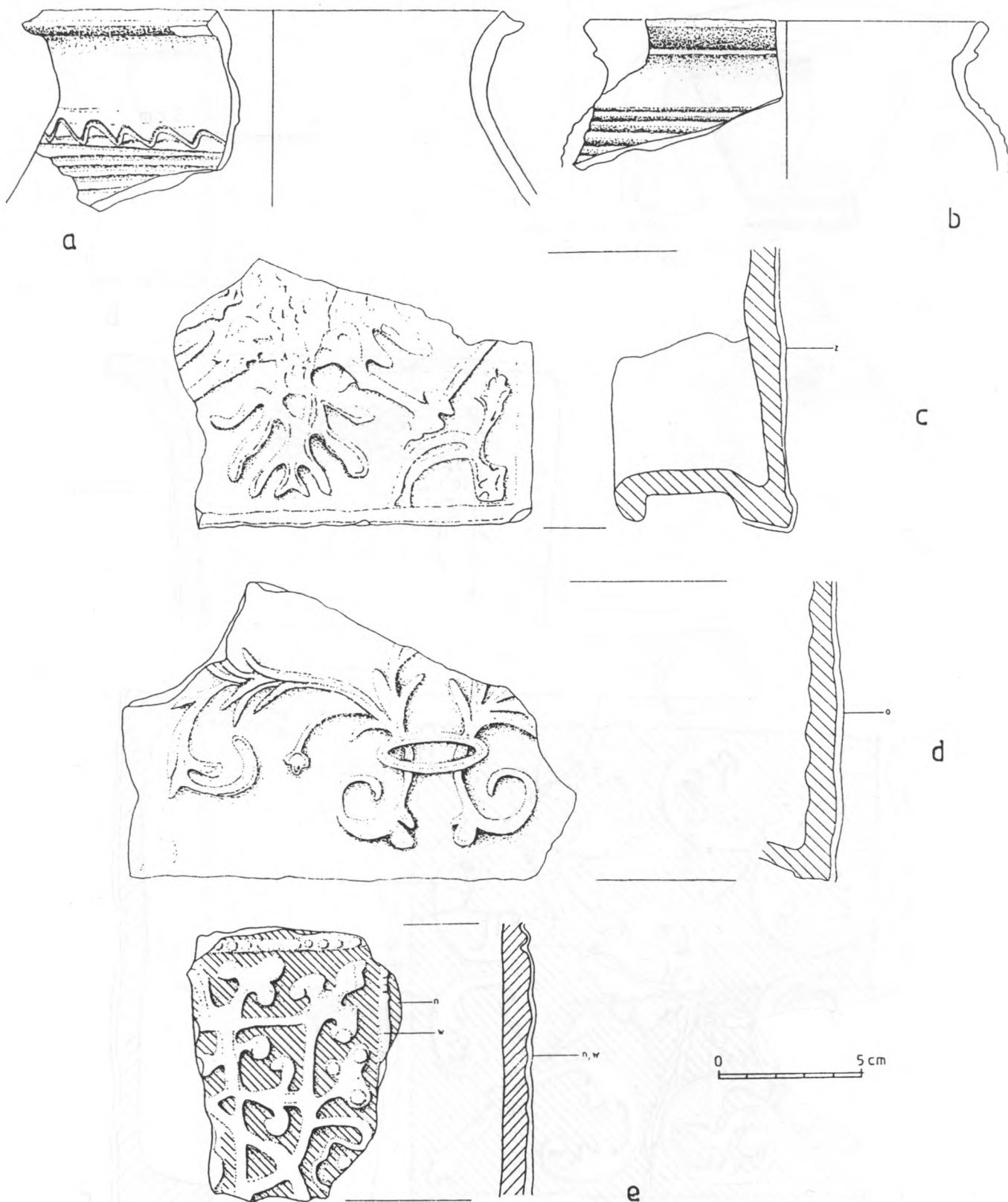
Ryc. 4. Lublin, ul. Żłota 3 – wybrane zabytki ruchome: a – zasypisko obiektu nr 7 (XV w.); c-e strop zasypiska obiektu nr 6 (1 poł. XVII w.); f – zasypisko wkopu pod nowożytnie podbite fundamentów (1 poł. XVII w.).

Ryc. 5. Lublin, ul. Złota 3 – wybrane fragmenty ceramiki naczyniowej z zasypisk nowożytnych wkopów pod podbicie fundamentów (dziewiąta faza): a – późne średniowiecze; b-e – XVII w.

Ryc. 6. Lublin, ul. Żłota 3 – wybrane fragmenty kafli piecowych z zasypisk nowozytnych wkopów pod podbicie fundamentów (dziewiąta faza): a – późne średniowiecze; b-c – XVII w.

Ryc. 7. Lublin, ul. Złota 3 – wybrane fragmenty ceramiki naczyniowej i kafli piecowych z zasypisk pach sklepiennych na pierwszym piętrze: a – VIII w.; b-e – XVII w.

tyłach działki. O rozległości i intensywności tej klęski świadczy warstwa pożarowa odsłonięta w wielu profilach badanych wykopów (ryc. 2). Zniszczenie zabudowy parceli możemy określić jako szóstą fazę użytkowania tego terenu.

Kolejna, siódma faza wiąże się z postawieniem nowego, częściowo pokrywającego się z wcześniejszym budynkiem, dwutraktowego i trójdzielnego założenia murowanego kamienicy. Jak wskazują dane historyczne, następuje to w latach 1545-1575, kiedy to właścicielem parceli Macieja Materny był Wojciech Ślusarz z rodziną (E. Szczęch 1978, s. 22). Analiza odsłoniętych murów ukazuje, że istniejący do dzisiaj mur fundamentowy powstał z łamanej opoki wapiennej, spojonej zaprawą piaskowo-wapienną. Należy zwrócić uwagę, że 80 cm ponad stopą fundamentową wystąpiła warstwa wyrównawcza. Jeżeli porównamy poziom jej występowania z ówczesnym, XVI-wiecznym utwardzeniem ulicy, to możemy stwierdzić, że obecna pierwsza kondygnacja piwnic tworzyła wtedy kondygnację parterową. Na marginesie zauważmy, że różnica pomiędzy współczesnym a renesansowym poziomem ulicy wynosi około 250 cm (ryc. 2).

Z ósmą fazą użytkowania możemy wiązać mury trzeciego traktu kamienicy oraz przylegających do niego oficyn. Na fundamenty w tej części parceli składały się mury ceglane i kamienno-ceglane z wstawkami z ciosanych bloków wapiennych. Niezwykle intrygująca jest obecność wtórnie wmurowanych w fundamenty ciosów kamiennych, bowiem na podwórzu sąsiedniej kamienicy Dominikańska 7 w trakcie badań architektonicznych odkryto relikt fundamentowe wczesnośredniowiecznej wieży (I. Kutylowska 1990, s. 92; A. Kasiborski, M. Stasiak 1995, s. 12-15). Według danych historycznych trzeci trakt i oficyny wzniesli spadkobiercy Wojciecha Ślusarza w ciągu pierwszej połowy XVII wieku (E. Szczęch 1978, s. 53).

Układ rozplanowania powstałej w drugiej poł. XVI i pierwszej połowie XVII wieku kamienicy przetrwał z niewielkimi zmianami do czasów nam współczesnych.

Front zabudowy został dopasowany do przebiegu linii ulicy Żłotej, jak również do granic z sąsiednimi działkami. Nowe założenie było budowlą trzytraktową, przy czym pierwszy trakt pokrywał się niemalże w całości z domem Macieja Materny.

Dziewiątym, ostatnim z wyróżnionych etapów były prace remontowe i zabezpieczające prowadzone przez kolejnych właścicieli parceli. Efektem tych działań były przemurowania i wzmocnienia ścian fundamentowych. Poza zarejestrowanymi młodszymi wątkami murów w szybkach na tyłach kamienicy stwierdzono występowanie głębokich wkopów wypełnionych materiałem zabytkowym datowanym na XVII i XVIII wiek (ryc. 5, 6).

Efekty nadzorów archeologicznych prowadzonych podczas remontu kamienicy Żłota 3, gdzie odsłonięto ślady nieprzerwanego użytkowania terenu od okresu wczesnośredniowiecznego skłaniają do ogólniejszej refleksji. W chwili obecnej bowiem dobiegają końca prace związane z wymianą podziemnego uzbrojenia na głównych ulicach Starego Miasta. Dzięki nadzorom i archeologicznym badaniom przedinwestycyjnym prowadzonym podczas tych prac uzyskano możliwość przesłedzenia i korelacji nawarstwień antropogenicznych zdeponowanych w tej części Lublina od okresu pradziejowego do czasów nam współczesnych. Niemal wszystkie zabytkowe kamienice w tej części Starego Miasta czekają również na niezwykle potrzebny remont. Wyniki przeprowadzonych nadzorów archeologicznych wykazały, że prowadzone przy tego typu obiektach prace pozwalają nie tylko na odsłonięcie nawarstwień związanych z samym budynkiem, ale również i poziomów znacznie starszych od niego.

W tym kontekście nie trzeba chyba podkreślać, jak bardzo konieczna jest obecność archeologa i stały nadzór nad pracami remontowymi. Nie można bowiem wykluczyć, a raczej należy założyć, że w przypadku innych zabytkowych kamienic, i to nie tylko z terenu Starego Miasta w Lublinie, ale także całego Śródmieścia, poziomy osadnicze mogą się zachować w równie dobrym stopniu, jak w przypadku posesji przy ul. Żłotej 3.

LITERATURA

Chrzanowska I.

- 1988 *Lublin – Stare Miasto – Blok X – Trybunał. Wyniki nadzorów archeologicznych*, Lublin, mps SOZ Lublin.

Kasiborski A., Stasiak M.

- 1995 *Sprawozdanie z nadzorów badawczych nad pracami geotechnicznymi w klasztorze O.O. Dominikanów w Lublinie*, Lublin, mps SOZ Lublin.

Kutylowska I.

- 1985 *Wczesnośredniowieczne umocnienia obronne na Wzgórzu Staromiejskim w Lublinie*, R. Lub., t. 23/24, 1981/1982, s. 173-180.

- 1990 *Rozwój Lublina w VI-XIV wieku na tle urbanizacji międzyrzecza środkowej Wisły i Buga*, Lublin.

Nieđwiałkowie A. i R.

- 1998 *Wyniki nadzorów archeologicznych na ulicy Bramowej i zachodniej pierzei Rynku w Lublinie*, APS, t. 3, s. 237-242.

Rozwątka A.

1997 *Lubelskie wzgórze staromiejskie w procesie formowania średniowiecznego miasta, Lublin.*

Szczęch E.

1978 *Kamienica Złota 3 w Lublinie (Nr rejestru A/505). Dokumentacja naukowo-historyczna*

opracowana na zlecenie Miejskiego Zarządu Budynków Mieszkalnych w Lublinie, mps SOZ Lublin.

RAFAŁ NIEDŹWIADEK

**RESULTS OF ARCHAEOLOGICAL SUPERVISION OVER THE RENOVATION OF A HOUSE
AT 3 ZŁOTA STREET IN LUBLIN**

Between November 1997 and May 1999 archaeological supervision was carried out over the renovation process of the house situated at 3 Złota street in Lublin. The analysis of the features and cultural layers allowed for distinguishing eight phases of utilisation of the estate in question. In front of the building it was possible to reconstruct the outline of the top of the primary loess which corresponds to the level of the moat. In the 8th-10th centuries, the moat separated the stronghold, situated in the northern part of the Old Town hill, from the open settlement. The oldest phase of utilisation of this area, dated to the 11th-12th centuries, is preserved only in the form of randomly observed original soil profiles and fossil humus. In the following phase, 8 features of domestic and dwelling character were dug into the primary ground. These constructions were most probably utilised from the 15th and 16th century. In the 15th century, and at the turn of the 16th century at the latest, the whole area around the 3 Złota street estate was levelled out,

and the older constructions were covered with earth. The moment of destruction of the early mediaeval settlement designates the third phase. In the fourth phase, occurring at the end of the 15th or the beginning of the 16th century, a house was erected with a brick ground floor. On completion of the construction works around the building, the paving was made of fascine and matted straw, which constitutes the fifth phase. In place of the first house, which burnt down in the first half of the 16th century (sixth phase), in 1545-1575, a new brick made building was erected. It was a two-storey, double-track and three-row building. The erection of the ground floor determines the seventh phase. In the eighth phase of utilisation of the estate at 3 Złota street in Lublin, a third tract was added together with adjoining annexes (first half of the 17th century). During the 17th and the 18th centuries, within the limits of the estate under discussion, securing renovation works were carried out almost unceasingly (ninth phase).